

Gabriel, Jiří

Život a dílo filozofa Ludvíka Svobody

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1979-1980, vol. 28-29, iss. B26-27, pp. [69]-76

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106245>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JIRÍ GABRIEL

ŽIVOT A DÍLO FILOZOFA LUDVÍKA SVOBODY

S profesorem Ludvíkem Svobodou odešla poslední osobnost, která svým životem a dílem vytvářela v českých zemích kontinuitu předválečné a poválečné marxistické filozofie. Podobně jako někteří další z těch, kdož ve dvacátých letech konstituovali u nás marxistickou filozofii, patřil Svoboda ke generaci, která přišla na svět na začátku našeho století. Narodil se 4. května 1903 v Cejči, v rodině železničního úředníka (později „správce výpravny v Kroměříži“). Když skončila světová válka, bylo Svobodovi patnáct roků. Celé válečné období i počátek samostatné republiky prožíval jako student kroměřížského klasického gymnázia. Na tato léta rád vzpomínal: Vyhranily se v nich jeho teoretické zájmy a v některých ohledech i jeho světový a životní názor. Vztah k latině, řečtině a k antické kultuře vůbec vypěstovaný na gymnáziu (Svoboda mluvil především o vlivu četby Platóna) ho přivádí k rozhodnutí studovat po maturitě klasickou filologii a filozofii. Na Svobodovo „politické formování“ měl zase výrazný vliv kroměřížský spolek „Milič“, jehož členem se stal už jako septimán (jak Svoboda uvádí ve svém „malém zamyšlení a troše vzpomínání“ u příležitosti svých pětadesátin; srov. Filozofický časopis 1968). Spolek hlásící se k jednomu z tzv. předchůdců Husových učil své členy spojovat pokrokovou tradici se vším skutečně moderním a progresivním. Snaha dobře porozumět společenskému dění ve světě, zvláště v Rusku, i doma, kde se vedle hlasů oceňujících velký význam a příklad Říjnové revoluce ozývalo i volání po vlastním „českém socialismu“, vedla Svobodu nejen k četbě Masaryka či Kropotkina, nýbrž i ke studiu Marxe (Svoboda se už v septimně pustil do Kapitálu) a především Lenina. Právě v souvislosti s Leninovým spisem Stát a revoluce (česky vyšel v roce 1920) Svoboda potom napsal, že „mocný patos Lenina učení a revolučních událostí nás přiváděl ke komunismu“. Poznamenejme hned, že Svobodovo objevení Lenina tím teprve začíná; v oblasti filozofie je spojeno především s jeho studiem Lenina základního filozofického spisu, Materialismus a empiriokriticismus, s nímž se seznamuje v roce 1927. Během kroměřížských studií se konečně vytvářel i Svobodův potom vždy tak příznačný hluboký vztah k umění — k literatuře, hudbě, výtvarnictví, vztah korespondující se zmíněným už jeho zájmem o antiku.

Schopnost estetických prožitků, k nimž mu Kroměříž svým poměrně bohatým kulturním životem dávala řadu příležitostí, ho ještě jako gymnazistu podněcovala k pozornému sledování umění a v pozdějších letech i k vlastním úvahám o podstatě uměleckého tvoření a o jeho sociálním významu. Zde také mají své kořeny jeho šaldovské studie a příspěvky k sociologii umění (spojované zase především se jménem Václavkovým), i jeho přesvědčení, že pro filozofii jakožto teoretické vyjádření světové názorové problematiky je umělecké svědectví o člověku a jeho světě stejně neopomenutelné jako výpovědi vědecké. — Svě vzory k následování si lidé vybírají podle svých vlastních, více či méně reflektovaných tendencí a přání. Mladý Svoboda si svůj příklad našel ve Zdeňku Nejedlém. V době gymnazijních studií mu byl „takřka bohem“: imponoval mu promyšleným i procítěným poměrem ke kultuře národní i světové, schopností spojovat práci přísně vědeckou s výraznou společenskou angažovaností. (Pozdějším dokladem Svoboda vztahu k Nejedlému je např. jeho studie Zdeněk Nejedlý a dějiny české filozofie ve sborníku Československé akademie věd Zdeňkovi Nejedlému, Praha 1953). S takovým ideálem kulturního pracovníka odešel Svoboda v roce 1922 na filozofickou fakultu do Brna.

Na podzim roku 1922 byl na brněnské filozofické fakultě (jako ostatně na celé naší „alma mater“) zahájen teprve druhý školní rok. Jestliže se Svoboda na klasické filologii setkal s tak vynikajícími představiteli oboru, jako byli profesori František Novotný a Karel Svoboda, obsazení filozofického semináře, i když byl zřízen hned mezi prvními ústavami, zůstávalo dlouho jen provizorní. Prvním ordinariem byl tu sice Otakar Zich, ten však jednak myslel spíše na Prahu (kam se také v roce 1924 vrátil), jednak svou pedagogickou činnost zaměřoval (v souladu se svou prací vědeckou) spíše na oblast psychologie, estetiky a uměnovědy. Jeho nástupcem se stal Mihajlo Rostohar, jehož venia docendi byla sem přenesena z Prahy v roce 1923. Rostohar přednášel logiku a teorii poznání, avšak jeho vlastním oborem byla zase psychologie (proto v roce 1926 přešel do nově zřízeného semináře psychologického). Na podzim roku 1922 tu začal přednášet krátce předtím habilitovaný, „poněkud modernizovaný pozitivista“ Josef Tvrdý, ovšem pouze dvě hodiny týdně: v podzimních semestrech logiku nebo noetiku, v letních vybrané otázky z dějin filozofie. Svoboda později vzpomínal na Tvrdého „sklon k systematičnosti“, zvláště však na jeho „lidskou stránku“, kterou projevoval ve styku se studenty, s nimiž se setkával v kavárně nebo na procházkách městem či přírodou. Protože J. L. Fischer a Vladimír Hoppe začali na brněnské fakultě přednášet až v roce 1927, filozofii tu Svobodovi vedle Tvrdého reprezentoval především In. A. Bláha, ředitel sociologického semináře. I když Bláha měl, jak o tom svědčí vedle jeho spisů i přednášky z „praktické filozofie“, dost smyslu pro filozofickou problematiku, přece jenom Svobodu získával na prvním místě pro sociologii. Na Svobodu působilo nejen Bláhovo řečnické umění, ale zejména povaha jeho seminářů, v nichž Bláha nechával studenty diskutovat i o těch „nejožehavějších otázkách“. O tom, že Svoboda věnoval na fakultě nakonec větší pozornost sociologii než filozofii, svědčí i skutečnost, že absolvoval (jak uvádí v žádosti o připuštění k rigorózním zkouškám, uložené nyní v archivu UJEP) tři semináře filozofické, ale šest seminářů ze sociologie (a dále po šesti seminářích z latiny a řečtiny a po dvou latinských a řeckých

proseminářích): Z brněnských učitelů vzpomínal Svoboda dále na pedagoga Otakara Chlupa a sociologa Emanuela Chalupného. Profesor Chlup se tehdy „začal orientovat na tvarovou psychologii“, jeho posluchači se tedy od něho „poprvé dovídali něco o pojmu struktura a také o holismu a problémech s tím spojených“; od Chlupa, který navázal spojení s irkutskou fakultou, získal Svoboda i některé ruské publikace s psychologickou a pedagogickou problematikou. Chalupný ve svých dvouhodinových přednáškách, na které dojížděl z Tábora, „často improvizoval na téma zvolené posluchači“. — Už v osmém semestru Svoboda požádal o zahájení rigorózního řízení (minister-ské povolení této výjimky ho stálo 100 Kč). Posuzovateli jeho disertace Náboženské prvky ve filozofii Ludvíka Feuerbacha byli Bláha a Rostohar; oba ve svých posudcích vyzvedli kandidátovu schopnost samostatné vědecké práce. V lednu roku 1927 byl Svoboda promován. Závěrečné zkoušky pro učitelství na středních školách (z filozofie a latiny jako předmětů hlavních a z řečtiny jako předmětu vedlejšího) skládal už jako doktor filozofie v době od prosince 1926 do prosince 1927. Za domácí úkol z filozofie dostal téma Oč běželo ve sporu mezi realismem a nominalismem a jak se staví k této otázce moderní logika?, pro klauzurní práci Co je sylogismus a jaká je jeho hodnota noetická a logická? U ústní zkoušky měl opět Bláhu a Rostohara, povaha otázek však svědčí o tom, že zkoušel především Rostohar: Jaký je rozdíl mezi soudem plurálním a obecným? Jak docházíme k obecnému soudu Všichni lidé jsou smrtelní a na čem se zakládá jeho objektivní platnost? Kterých logických operací užívají vědy empirické? Jaký je rozdíl mezi indukci dle podobnosti a indukci dle analogie? V čem je význam pojmu pro logiku? Jak docházíme k pojům; psychologický a logický vznik pojmu? Co je pocit a jak se liší od vněmu? — Ještě před ukončením závěrečných zkoušek (patřila k nim i zkouška z češtiny jako vyučovacího jazyka) nastoupil Svoboda jako suplující profesor na reálném gymnáziu v Hlučíně. Odtud po devíti letech přešel na klasické gymnázium v Moravské Ostravě. Od roku 1941 až do konce války vyučoval na několika ústavech v Praze. I během svého působení na severní Moravě — kde se také osobně seznámil s Kurtem Konradem a Eduardem Urxem — udržoval stálý styk s Brnem. Pravidelně se zde setkával především s Bedřichem Václavkem, s nímž se sblížil už v době vysokoškolských studií, a ovšem i s dalšími představiteli brněnských kulturních levice. V roce 1935 byl mezi zakládajícími členy Bloku, tj. literární skupiny „stojící na stanovisku dialektického materialismu“, a v roce 1937 se vedle Václavka a Jilemnického stal i redaktorem jejího orgánu, U-Bloku. Z Václavkova podnětu Svoboda začal psát do Indexu a Střediska, které jeho o šest let starší přítel redigoval. In. A. Bláha pozval zase Svobodu ke spolupráci se Sociologickou revuú. Na jejich redakčních schůzkách se Svoboda setkával i s Chalupným a J. L. Fischerem. Fischerova „skladebná filozofie“, zdůrazňující kvalitativní rozrůzněnost skutečnosti, ho zajímala už v souvislosti s polemikami sovětských mechanistů a dialektiků: Její meritum spočívalo totiž v tom, že „mechanisté připouštějí vyvozováním složitého z jednoduchého, či redukcí složitého na jednoduché“ (Filozofie v SSSR, s. 31). A tak i když na Svobodovu literární činnost působila celá řada okolností (z tohoto hlediska je zajímavý např. jeho článek Jak došlo k mému překladu Leninova Materialismu a empirio-kriticismu; Nový život 1957), ne jeden podnět k ní nacházel právě v Brně.

Svobodův první příspěvek vyšel v roce 1924 v Listech filologických; byla to zpráva o Bornemannově disertaci o Aristotelově hodnocení Platónovy politické teorie. (Soupis Svobodových prací do roku 1962 publikovala Anna Paloušková ve Sborníku k šedesátým narozeninám Ludvíka Svobody, Praha 1963.) Většina Svobodových zpráv a referátů z let 1924–1927 vznikala ovšem spíše z podnětu jeho učitelů (připomněl jsem už, že první práce ruských autorů mu půjčil Otakar Chlup, o Linhartově Filozofii náboženství a Hoppeho Přirozených a duchovních základech světa a života napsal zase do revue Morava, v jejíž redakci byl Josef Tvrdý). K Svobodovým pracím z roku 1925 patří i referát o Trockého Základních otázkách revoluce, který mu Nejedlý otiskl v 3. čísle IV. ročníku Varu. (Později Svoboda ve Varu uveřejnil ještě zprávu o jednom Chlupově článku v Nové škole, 1927, a poznámku o Gorkého odpovědi na otázku, zda je proletářským spisovatelem, 1930.) V roce 1928 se v Tvorbě objevuje Svobodova noticka Filozofický spor v Sovětském Rusku. Předznamenává řadu asi osmdesáti jeho příspěvků z let 1930–1939, publikovaných většinou v Sociologické revui, o pracích sovětských autorů. (Při návštěvě v Sovětském svazu v roce 1930 Svoboda navázal kontakty s tamější Společností pro kulturní styky s cizinou, od níž pak dostával novou literaturu.) Nešlo jen o knížky filozofické a sociologické; téměř polovina recenzovaných publikací jednala o látce historické, psychologické, pedagogické, uměnovědné. Rovněž jejich tematika odpovídala širokým Svobodovým zájmům, Svoboda se však snažil referovat o nich tak, aby ukázal, že marxistická filozofie v Sovětském svazu není záležitostí jen filozofů samých, ale že se stává „základnou k dalšímu odbornému zkoumání“. V tomto duchu potom psal i monografii Filozofie v SSSR (Olomouc 1936), představující jakési shrnutí jeho dosavadního sledování vývoje sovětské filozofie. Čteme zde nejen o „sporech mezi mechanisty a dialektiky“, „bojích proti škole Děborinové“ a o situaci „na nové etapě“, ale i o tom, jak se tato stanoviska promítají do práce historiků a uměnovědců. (Poučen těmito spory poznamenává Svoboda např. už k domácím diskusím o vztahu socialistického realismu a surrealismu, že přes „společné přesvědčení politické“ je tu dorozumění těžké, protože „obě strany se utekly do svého kouta a z této své jednostrannosti vypadávají proti svému protivníkovi. Na obou stranách chybí, dodává Svoboda, filozofické hledisko, jež by je naučilo dívat se na vše jako na dialektický proces...“, Středisko 1934.) Na „sovětském materiálu“ chtěl Svoboda českým čtenářům představit marxisticko-leninskou filozofii jako neodmyslitelnou součást vědecké socialistické teorie, jako filozofii životnou, schopnou rozvíjet své základy v závislosti na vývoji vědeckého poznání, společenské praxe a dalších forem lidské zkušenosti. V souladu s tímto záměrem byly i Svobodovy překlady z ruštiny, články o ústředních otázkách marxistické filozofie (K problému dialektiky, Index 1931; Marxism a filozofie, Levá fronta 1932; Teorie poznání v marxismu, Index 1933 aj.) a ovšem i jeho pokusy o vlastní shrnutí základních myšlenek dialektického a historického materialismu (v kladenské Naší cestě, 1931; ve Filozofii v SSSR, 1936; Lidové kultuře, 1938 aj.). Svobodovým nejvýznamnějším překladatelským činem bylo ovšem jeho přetlumočení Leninova Materialismu a empiriokriticismu; pracovat na něm začal v létě roku 1932, překlad pak vyšel v knihovničce Naší cesty už v následujícím roce. V závěrečné kapitole Filozofie v SSSR se Svoboda při referování

o diskusích kolem pojmu „leninismus“ a kolem „rozpracování leninské etapy rozvoje dialektického materialismu“ dostal i k otázce místa Materialismu a empiriokriticizmu v Leninově díle a v marxistické filozofii vůbec. Zdá se, že jemu samému byl nejbližší názor V. Ralceviče (vyjádřený v jeho stati ve sborníku *Materializm i empiriokriticizm V. I. Lenina*, Moskva – Leningrad 1935), že totiž „pro vývoj myšlení marxistického má (tento Leninův spis) význam zásadní“, a to pro další rozvinutí „problému hmoty, relativní a absolutní pravdy, základních forem či pramenů poznání, vztahu mezi teorií a praxí, gnoseologických kořenů náboženství a otázky zákonů dialektiky“. – Chtěl bych zdůraznit, že všechna tato Svobodova aktivita – referáty o sovětské literatuře, překlady, nástiny marxistické filozofie – odpovídala objektivním potřebám československého socialistického hnutí, naléhavě pocíťovaným všemi jeho stoupenci. Připomeňme si v této souvislosti, že Svoboda sám byl už od svých studentských let utvrzován v názoru, že mít adekvátní obraz o současném světě není možné bez objektivních informací o sovětské společnosti a o teorii, již se tato společnost snaží řídit. Jako čtenář Varu si hned v jeho prvních ročnících mohl např. přečíst, že „proletariátu se neposlouží vzletnými řečmi, ale pokračováním v Marxově vědeckém díle“ (J. Stolz: *Marx a my*, 1923), že „bude nutno tedy znovu začít tam, kde přestal s Ruskem Havlíček a Masaryk: Studovat Rusko!“ (F. O. Navrátil: *Nové Rusko*, 1924); ve Varu se dovídal i o „potřebě pěstovat třídně dělnickou sociologii“ a spolu s tím četl i o Bucharinově Teorii historického materialismu (J. Hrdina: *Sociologické učení o rovnováze sil*, 1923) atp. Ze stejného hlediska byly pak nazírány i samy Svobodovy práce: Jeho překlad Lenina přivítal Václavek jako velkou teoretickou pomoc pro práci Levé fronty. (Václav Pekárek v článku K prvním českému vydání Leninova Materialismu a empiriokriticizmu, *Filozofický časopis* 1961, mj. uvádí, že mezi šesti sty subskribenty knihy, která vyšla v nákladu tři tisíc výtisků, byli i František Halas, Emil Filla, Josef Skupa; Vítězslav Nezval, který byl Leninovým dílem „přímo stržen“, prý vyprávěl, jak pokrokoví umělci scházející se v kavárně Metro pospíchali koupit si *Materialismus a empiriokriticismus*.) Monografii *Filozofie v SSSR* označil např. Oldřich Blažek (v *Bloku* 1936) za velmi záslužnou první informativní knihu o sovětské filozofii (a jako dobrou informaci ji hodnotil i Fr. Navrátil v České myslí 1937, i když měl některé výhrady ke Svobodovu zmíněnému už nástinu dialektického materialismu). – Podobné cíle jako Svoboda sledovali ve svých pracích i Ladislav Szánto, Eduard Urx, Jaroslav Kabeš, Kurt Konrad; všichni vycházeli z přesvědčení, že především v Leninově díle je „obnovována a současně rozvíjena revoluční podstata Marxovy filozofie“. ¹ Slavomil Strohs ve svých studiích o české meziválečné marxis-

¹ Z nemarxisticky orientovaných filozofů se u nás v období mezi dvěma válkami o ruskou filozofii zajímal nejvíce Ferdinand Pelikán. Jako editor výboru *Současná ruská filozofie* (Praha 1929) a jako autor studie *Soudobá ruská filozofie* (uveřejněné ve sborníku *Současná filozofie u Slovanů*, Praha 1932) věnoval však pozornost především představitelům idealistických proudů a směrů, zejména N. O. Losskému (který tehdy, jako někteří další ruští filozofové-emigranti, působil v Praze); o dialektickém materialismu psal velmi přezíravě, nevěnoval mu ani tolik pozornosti, jako zpátečnickým koncepcím tzv. eurasijců. O objektivnější posouzení se pokoušel František Bíček (v člancích v České myslí 1932), avšak i jeho soudy, jak na to na jednom místě poukázal i Ludvík Svoboda, zůstaly dost povrchní.

tické filozofii ukázal, že právě tato orientace na Lenina je vedla k úsilí (i když dodejme, že ne vždy se stejným výsledkem) o nezjednodušující a protimechanistické pojetí marxistické filozofie a ke snaze o její adekvátní aplikaci na speciální problematiku. Domnívám se, že v tomto ohledu Svobodovi vedle rozhodujícího vlivu Leninových spisů pomáhala i jeho vazba na společenské vědy, umění, antickou kulturu a do jisté míry i zmíněný už stálý kontakt s pokrokově orientovanými představiteli „školské filozofie“, především s Bláhou a J. L. Fischerem, a potom i jeho zájem o Šaldu. Na jejich příkladu si Svoboda ověřoval i oprávněnost Leninova varování před jakýmkoliv apriorním podceňováním významu nemarxistického filozofického i jiného myšlení. Rozhodně hájil principy marxistické filozofie (např. v roce 1934 radikálně odmítl tendenci doplňovat marxismus freudismem), nechtěl však, aby požadavek principiálnosti byl zaměňován za nemyslivé opakování jejich tézí, citátománii, osobní útoky při výměně názorů apod. Ve Filozofii v SSSR poznamenává, jak při různých tehdejších kritikách Děborina a jeho školy „mile působila charakterní řeč“ polárního badatele C. J. Šmidta, „jenž promluvil jako pravý vědec“. S tím Svoboda v druhé polovině třicátých let a na počátku let čtyřicátých přistupoval i ke stále častějšímu komentování domácího filozofického, uměleckého i uměnovědného života. Pokud jde o oblast filozofickou, připomeňme alespoň jeho posudky prací L. Klímy, A. Dratvové, J. Krále, J. Tvrdého (a pozitivismu vůbec), studii Ráz filozofického myšlení česko-slovenského, nekrology na J. Kratochvíla, E. Rábla a další příspěvky. (Např. v nekrologu na Rábla říká: „Téměř nikdy neměl pravdu, nebylo možno s ním souhlasit, ale byl strhující svou podnětností...“, Naše věda 1943, s. 103.) A uveďme hned, i když poněkud předbíháme, že jednou z ukázek Svobodova citlivého přístupu k cizímu filozofickému názoru bylo jeho hodnocení Nietzscheho, vyjádřené nejuceleněji v úvodu k zatím poslednímu vydání knihy Tak pravil Zarathustra, 1968.

Po ztrátách české filozofie z válečných let patřil Svoboda po květnu 1945 k nevelkému počtu myslitelsky vyvrážděných osobností, jimiž se u nás mohla vykázat marxistická filozofie. V roce 1946 byl proto povolán na Karlovu univerzitu; zpočátku působil jako profesor na pedagogické fakultě, po Únoru 1948 (až do roku 1972) na fakultě filozofické, kde také dlouho vedl katedru filozofie. Od učitelské činnosti ho na čas (asi čtyři léta) odvedla jen funkce velvyslance ve Svýcarsku; svým studentům přednášel i v době, kdy stál v čele Filozofického ústavu ČSAV. (Členem korespondentem Akademie se stal hned při jejím založení v roce 1952.) Už sama tato stručná konstatování naznačují hloubku společenských proměn, k nimž u nás po válce dochází a jež vytvářejí i nové podmínky pro rozvíjení marxistického myšlení. Do té doby se tu nesetkáme nejen s žádným marxistickým filozofem na vysoké škole, ale ani s žádným marxistou, který by se mohl filozofií zabývat jako svým povoláním. — V nových podmínkách Svoboda ovšem navázal na svou dosavadní teoretickou činnost. Spolupráce se Sociologickou revuí (1946—1948) se opět projevuje především v jeho aktivitě recenzentské, při níž si však nyní všímá na prvním místě české filozofické produkce (počtem prací a celkovou iniciativou mají tehdy u nás stále ještě převahu filozofové nemarxističtí) a pak do češtiny přeložených prací klasiků marxismu-leninismu a autorů hlásících se k jejich názorům. Na obecně

pociťovaný nedostatek příruček o marxistické filozofii Svoboda reagoval (necháme-li zde stranou brožuru o vztahu marxismu a náboženství) vydáním spisku *Marxismus-leninismus: Státní filozofie v SSSR* (1946, 4. vyd. 1949) a pak i přednášek konaných v roce 1945 v Ústavu pro sociální výchovu v Praze (*Nástin socialistické ideologie*, 1946, 2. vyd. 1949) a přednášek pro ostravský rozhlas (*Základy světového názoru*, 1948). (V *Nástinu socialistické ideologie* je výklad „filozofických základů vědeckého socialismu: dialektického materialismu“ a „historického materialismu jakožto marxistické sociologie“ uveden poměrně rozsáhlou pasáží o předchůdcích vědeckého socialismu a doplněné kapitolkami o Leninové a Stalinově významu pro marxismus.) V těchto brožurách Svoboda navazuje na vzpomnuté už nástinu z předválečného období. I nyní ovšem zdůrazňuje, že vědeckost marxistické filozofie nemá nic společného s její pozitivistickou redukcí na „prosté shrnování nejobecnějších zákonů a principů, k nimž dospěly jednotlivé vědy“, přidává však polemickou poznámku k zúžujícímu pojmání Engelsova vymezení marxistické filozofie jako logiky a dialektiky: Dialektika „zabírá vlastně všechny problémy, jimiž se zabývaly dříve ontologie či metafyzika a noetika (gnoseologie)“ (*Marxismus-leninismus*, s. 9). Znovu připomíná tezi o kvalitativní rozrůzněnosti objektivní reality a spolu s ní i nebezpečí redukce vyššího na nižší v procesu poznání. Při výkladu gnoseologických otázek se soustřeďuje na problematiku vztahu subjektu a objektu a na otázku Leninova pojetí teorie odrazu. Na stránkách věnovaných historickému materialismu píše zase především o vztahu základny a nadstavby, odmítaje přitom jeho zjednodušující interpretace a zdůrazňuje zpětné působení nadstavby na základnu (jež pak „činí tak významným i teoretický boj a vede zároveň i k aktivitě lidské ve změnách sociálních řádů“). Další vývoj marxistické filozofie u nás naplnil ovšem (někdy dříve, někdy později) mnohé Svobodovy teze bohatším obsahem (např. výklad principů dialektiky), některé i revidoval (např. charakteristiku formální logiky jako přežitku metafyzického myšlení, formulaci o chápání objektivní reality v idealistické filozofii aj.). Ve své době ovšem Svobodovy nástinu dialektického a historického materialismu splnily své informativní poslání, tím spíše, že jejich celkové vyznění nadále zůstávalo „protisimplicistní a protimechanistické“ (Strohs). Jejich podrobnější hodnocení by ovšem vyžadovalo, abychom je srovnali jak se Stalinovým výkladem dialektického materialismu (který se zařazením do Dějin Věševazové komunistické strany stal oficiálním textem), tak s podobně koncipovanými pracemi A. Kolmana, R. N. Foustky aj. — Mezi publikacemi, které Svoboda recenzoval v roce 1931, je také IX. a XI. svazek Leninského sborníku. Velmi pohotově byli tedy Svobodovou zásluhou čtenáři Sociologické revue informováni o publikacích, v nichž byla poprvé zveřejněna většina Leninových konspektů, vydaných potom jako Filozofické sešity. Svoboda se tímto Leninovým dílem později zabýval ve Filozofii v SSSR (v souvislosti se zmíněnou diskusí o „leninismu“) a pak ovšem po válce, kdy jejich překladem přispěl k realizaci vlastní výzvy, již uzavřel svou monografií o sovětské filozofii, že totiž Filozofické sešity „musejí být hojně studovány, že musí z nich být vytěženo vše, co je v nich posud ukryto a neobjeveno“. Nevím, proč české vydání z roku 1953 vyšlo bez uvedení překladatelova jména (to zveřejnil až L. Tondl v článku o významu Sešitů ve Filozofickém časopise

1954), rozhodující ovšem bylo, že šlo opět — stejně jako v případě Materialismu a empiriokriticismu — o důležitý příspěvek ke komplexnímu, adekvátnímu chápání Leninova pojetí marxistické filozofie. — Na závěr ještě alespoň pár slov o Svobodově pojmání pokrokové národní tradice (jako „řetězu toho nejlepšího, co nejlepší představitelé národa vytvořili“). Ve stati Ráz filozofického myšlení česko-slovenského (připravené pro číslo Bloku 1938 věnované národní tradici) Svoboda odmítl všechno spekulování o „jakési substanciální národní duši“ projevující se neměnným charakterem národa (podobně jako už dříve odmítl zpátečnické úvahy o „ruské duši“), nikoli však snahu „vyhledávat souvislost mezi jednotlivými etapami národnostního vývoje“. Z prací dotýkajících se tradic českého filozofického myšlení je třeba vedle stati právě zmíněné vzpomenout alespoň jeho příspěvky o osobnostech z „přátelského kruhu Boženy Němcové“, Helceletovi a Klácelovi, a dále Bernardu Bolzanovi. Podněcuje a úvodním slovem doprovází nové vydání Klácelových Listů přítelkyni a Bolzanova Nejlepšího státu, a to jako spisů náležejících do řady dokladů českého „úsilí o osvobození sociální i politické, pokrok a lidskou spravedlnost“. (Po návratu ze Švýcarska Svoboda všemožně podporoval rozvíjející se práci mladých historiků české filozofie, jak o tom svědčí i jeho aktivní a podnětná účast na celostátní konferenci o dějinách české filozofie v Liblicích v roce 1958.) Jestliže v marxistické filozofii spatřoval i logické vyústění celého předcházejícího vývoje evropského filozofického myšlení (bude ještě ukázáno, jak se v období, kdy u nás marxismus už pevně zapustil své kořeny, vrací ke své staré, u filozofů ovšem nijak výjimečné lásce: k antice), pak ani v souvislosti s domácí látkou si nijak nezjednodušoval otázku, co všechno k této tradici jako „článek řetězu“ patří. Dokazují to i jeho pokusy o Šaldu, pokusy vyúsťující v „překrásné knize“ (J. Popelová) z roku 1967. Svými příspěvky k dějinám kultury světové i národní se Svoboda snažil doložit své přesvědčení, jež vyjádřil i na XIII. mezinárodním filozofickém kongresu v Mexico City v září 1963, že totiž člověk, kterému jde vskutku o kulturní hodnoty, musí sám „vždy znovupronikat k podstatnému, vracet se k původním pramenům, čerpat z nich a uchopit autentické“.

ЖИЗНЬ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ФИЛОСОФА ЛЮДВИКА СВОБОДЫ

Профессор Людвик Свобода (4. 5. 1903 г.—4. 8. 1977 г.) принадлежит к личностям, которые своей жизнью и деятельностью представляют преемственность между марксистской философией в период до второй мировой войны и после этой войны. Автор в своей статье касается важнейших данных из жизни Свободы (естественно, особое внимание уделяя его студенческой деятельности на Брненском философском факультете и его дальнейшим связям с г. Брно) и других обстоятельств, формирующих философские воззрения Свободы. Из работ Свободы автор прежде всего сосредоточивает своё внимание на рефератах о советских публикациях (в 1936 г. завершённых его монографией „Философия в СССР“), далее на его переводах основных философских трудов В. И. Ленина („Материализм и эмпириокритицизм“, 1933; „Философские тетрады“, 1953), на очерках по основам диалектического и исторического материализма и — наконец — на его вкладе в историографию чешской философии.